

9965

NORRBOTTEN

Överkalix

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

5/12 1936

Brännman, Konrad, 1936

Svar på ULMA:s frågelista 27
Åkerns beredning

36 bl. 4:o

17 " " teckn.

Genomgånet av D.O. Zetterholm
i april 1937

9965

Obs! beteckningen "ö" över en vokal, betyder kortslavning
helt enkelt.

Nedanstående svar å
Landsmålsarkivets i Uppsala
frågelista nr. 27. avseende
skens beredning, avseer för-
hållandena inom Överkalix s:n.
Korbynens län.

Ledsmän äro:

Hans-Peter Johansson, Svartbyn
född i Svartbyn 1863.

Anders Gustav Olofsson Åsäck-
ben född i Åsäckben 1859.

Johan Petter Jonsson, Åsäck, född
i Åsäck 1866.

De gemensamma ordet
för ^{alla} de redskap, som används
vid odlingsarbete och jordens
bearbetning i övrigt är:

jōddōån (= jōddōån m.s.g. bf.) of. jōddōån

Handredskap, som använts, ha varit följande:

Yxor:

jöwiks fem. s. obf. bf. jöwiksa;
 pl.; bf. jöwiksen 'jordyra' den är
 som fig. 1. visar lite flåhaken,
 som kallas flåhak. Jordyran är
 krusig. De uppvikna brätterna
 kallas sörj m. s. obf. bf. sörjen. Kruen
 för m. s. obf. bf. fej, avsedd att fästa
 skaplet vid.

rönviks⁴ eller tåviks, som
 även kallas biredörsk (finstömflytt)
 har använts vid nyodling att hacka
 av rötter och ta bort turor
 med. Den liknar, som fig. 2 visar,
 en tvärsticad yxa. Den även använts
 till torv yxa. däckkniv 'dikskniv', se fig.
 höjningsyxa.

nr. 3, har man gjort av en lämpligt järn-
stypse, isymmetri gamla slädslänger
(järnet under medarna) ha ansetts
lämpliga till detta ändamål. Man
har haft knivar av olika modell.

Klubbor som använts till att
krossa jordkottor med ha kallats
lerklubba: lävrklob fig. 4.

Hackor:

frakok: fem. s. obf., bf. frakoka,
pl.: bf. frakoken liknar jordlyxan
men är ej som denna kupig. Den
användes att slå torv med samt
att gräva till marken, under det
jordlyxan användes till att packa
och vända jorden med. fig. 1. a

gräv neutr. s. obf., bf. gräva, pl.: bf. gräva.
gräv se fig. nr. 5. Har använts till

än gräva grus, jord och sten under
stubbar och stenar, som man skulle
bryta upp.

Krottos fig 7.

Krottos voro hengjorda. Kam-
men: has m. sg. obj. bf. hasn; pl.:
bf. hasa: var av trä. Finnarna
voro av järn: pin m. sg. obj. bf. pin
pl.: bf. pina. Skaplet, som omvärländ
kallas: skäpt neutr. sg. obj. bf. skäfte
pl.: bf. skäfte 'skäpt' och tōi neutr.
sg. obj. bf. tōie; pl.: bf. tōia / aush med
tōi i höräpsa! Krottan kallas
omvärländ: jospinereps (ett yngre
ord) samt härereps 'harvöpsa'
som säger vad krottan används till;
nämligen att harva med. Ett slags
krottos voro harkorna med trä

eller 4 tenar men de kallas gréiv.
De användes förutom till harkning
även vid dikning till att laga
upp torv med. fig. 6. De kallas förutom
gréiv även mossagréiv 'mossgräv'.

Skottor och harkor ha an-
vänts till nedmyllning av säd, till
utjämnning av jord och gödsel.

Grepar, som för 50 år sedan
voro fullkomligt okända redskap,
kallas gåjel fem. 4. of. of. gåjela, pl. =,
of. gåjelen. De första, som kommo
i bruk voro hemgjorda. De voro
av järn och hade fyra grenar.

Varifrån man fått modellen kän-
ner ingen sägsman till, men samt-
liga hålla för troligt att den
kommit från Överkalix.

nu använda grepe i arbete: göjel,
göjle, göjle. fig. 9.

Spadar och skovlar voro av
trä skodda med järn.

spåra m. sg. obf.; bf. spårana; pl. =;

bf. spårana 'spade' fig. 10 järn-
delen kallades spåra; delen

av trä, skaftet och den del, som
järnet fästes vid kallades tröör

neutr. sg. obf.; bf. trööre pl. former ej
belagda i annan form än i förbindelse
med präfixord. ~~En~~ tröör åter-

finnes i höga tröör 'virke till
gårdsgård; tegtröör 'det virke,

som lades på taket under
nåvret, då detta användes
såsom taktäknings material.

skövel fem. sg. obf.; bf. skövelar

pl.:; bf skövsten 'skovel' fig 106. Frädelen
 här har samma namn som
 i spaden, men järndelen saknar
 namn. Skovlar med järnskoning
 voro såseynta. T. G. S. Olofssons bam-
 doushem (7-8 kor, 1 häst, 15 får) var
 en efter förhållandena stor gård.

Där fanns endast en skovel, som
 var järnskodd, alla de övriga av
 rebart trä.

Skyltet, som är av yngre
 datum och endast förekommit som
 fabriksvara ej hängjord kallas:
 szöjel fem. sz. of. bf. szöpela; pl.:;
 bf. szöplen (= szöflen)

Än använda spara 'spade'
 för att vända jorden för sädd:
 spara; spara; spara

Landsmålsarkivet Uppsala 9965
 Konrad Brännman. 1936. ÖVERKALIX
 NB.
 Frgl. 27

skovel 'skovel' användes i allmänhet
endast, an skatta gödsel med
Verbät för skatta med skovel: möka
- möga (övervägande med g̃).
möga; möga; möga.

Spett:

Vid uppstyning av stubbar och
stumar har man använt sig av
en kärstängsarrordning, som kallats
vika. Den bestod av en stor stäng
(en mindre talli regel) samt en
kubbe till avbröt: äbröt. Stängerna
kallas löjer fem. sg. obj; bf. löjra; pl. =;
bf. löjren, omväxlande med lon fem.
sg. obj; bf. lona; pl. = bf. lonen.
vika har ibland fått hela löjer
och tvärtom, fig. 8. B.

För mindre stenar och stubbar användes en vanlig spake, som kallas *wëra* m. sg. obj; bf. *wëran*; pl. =; bf. *wërana*.
 För använda spaken: *wëra*; *wëra*,
wëra.

Slägga: *slega* fem. sg. obj; bf.
slega; pl. =; bf. *slegen*

Ständig: *stänfjétk* m. sg. obj;
 bf. *stänfjétken*; pl. =; bf. *stänfjétk*

Köredskap: de köredskap,
 som varit avsedda för jordbruket,
 ha kallats *vöranrädskapa*.

Såsom dragnordning vid heroming
 och plöjning, som för kallades mild
 om jorden, användes d. s. k. *plövräur*,
 en art av räur 'rele' som användes
 vintertid och ibland kallades *wänter-
 räur*. neut. sg. obj. *räur*; bf. *räure*; pl. =;

bf räira. Vinterredet, fig. 11, har skaklarna
 direkt fästa vid tvärslån, under
 det är ployredet, fig. 12, har bänkar,
 som förbinda skaklarna med
 tvärslån. Tvärslån kallas äkshat (b)
 m. sg. off; bf äkshan, pl.; bf äkshata;
 (a) skaket: räirskögat m. sg. off; bf räirskögom,
 pl.; bf räirskögota. Under senare
 tid, då man börjat använda sig
 av större ployor och harvar
 och föjalkthyser börjat använda
 par hästar, har man skaffat sig
 en större svängel vilken kopplats
 i ployor och i rederna. Denne kallas
 läros äkshat 'läs svängel'.

"Svängeln sättes en ring/cy av
 en vriden björkvidja vid vilken en
 krok fäst vid redskapet eller en

Landsmålsarkivet Uppsala 9965
 Konrad Brännman. 1936. ÖVERKALIX

NB.
 Frgl. 27

liknande ring, fästes. Senna länk
 kallas: *túia* fem. sg. obj. bf. *túia*; pl. -;
 bf. *túin*. Med tre trästycke fig. 14.
 kopplades redet och redskapet
 samman. Östra stycke kallas: #
sköggöltre neut. sg. obj. bf. *sköggöltreire*
 pl. -; bf. *sköggöltreira*. toräur fig. 13.
 'tögred'. För hade man en drag-
 anordning, som kallades: *klemröur*.
 Redet var färdgjort direkt vid lokarna.
 Inget reuttyg fanns eller någon svans-
 rem. Genom lokarna voro hål borrade
 genom vilka vidjälänkar voro stukade
 meddelst vilka skaklarna voro
 fästa. Vid av- och påslutning fick
 lokar och redde hänga samman.
 Lokarna togas av och på över hästens
 huvud. Ursprungligen hade man

Landsmålsarkivet Uppsala 9965
 Konrad Brännman. 1936. ÖVERKALIX

NB.
 Frgl. 27

ingen svängel som förenade
 skakklarna, utan varje skakstyg gjordes
 fast vid åskdonet eller redskapet
~~för sig~~. Ännu för omkring 60 år sedan
 funnos dessa redem kvar i gårdarna,
 men voro ej i allmänhet bruk. fig. 15.

Den första plogtyp man använd
 är enligt samtliga Sveriges upp-
 fattning den s.k. milda m. s. q. of; cf. milda
 pl.; cf. milda fig. 16. Ännu för 50 år sedan
 hade man kvar mycket primitiva
 sådana plogar. De voro gjorda av
 en tautapp, som var ren kvistad påvä
 som på en kraftig kvist, som länats
 kvar. Kvisten formades till så att den
 blev spetsig och fick en slaps spadform
 denna kvist, som fick tjänstgöra
 som pill och plogjärn i övrigt ~~se~~ kappak

lä ää den del som säu kvar vid stam-
men var omkring 3 dm. lång fig. 17.

Man minnes ännu (J. P. Jönsson) att
det funnits sådana mildar med
två kvistar, som tjänstgjort som gräv.
Kvistarna suttos då, -g i linje
bakom varandra, snett bakom varandra
lä ää två färre bildades. fig. 18.

Mildens delar:

Handtag: hönhal neut. s. y. obf.; bf.
hönhal; pl.:; bf. hönhala.

Ståarna, som gå rakt upp och mellan
vilket handtaget sitter: ständer
m. s. y. obf.; bf. ständer; pl.:; bf. ständera.

Sten: as m. obf.; bf. as; pl.:; bf. asa

Bommen, som ligger bakom vingen
och ger milden en stadig gång
kallas: böom m. s. y. obf.; bf. böomen

pl.; cf. böoma. Under bomman sitter
 en järn, som går längs efter denna
 och skyddar den för nätriny; ~~at~~
 s. k. föst m. ty. of; cf. föstn; pl. of föter
 cf. föteran och fötren.

Järnet, som plöjer: mildgrönt neutr.
 föten långt framme vid åsen:
 hösa föst m. ty. of. Detta är mild
 av senaste typ. ~~fig. 16.~~ Mellan
 den primitiva milden, som bestod
 av en taertopp med kvarsittande
 gren och den senare typen har
 funnits en tredje typ. fig. 19. Denna
 typ saknar bom och haspot.

Det första redskapet, som kan
 benämnas ploy var den s. k. ägerploj
 'åkerplojen' fig. 20. Den var föst
 hast och hänt av trä. För omkr.

Landsmålsarkivet Uppsala 9965
 Konrad Brännman. 1936. ÖVERKALIX
 NB.
 Frgl. 27

70 år sedan fanns g, dylika ployar
 av annat material. Sen senare
 började man bestä, först nedre delen
 senare hela vändskivan, med plät
 säcfter och fram till nu göra smederna
 hela ployen av järn. Äsen och hand
 tagen är av trä.

De olika delarna i ployen är som
 ovan nämnts handtag, äs och
 haspot. brassur: kniv: m. s. g. of.
 sfzérar; bf. sfzérar; pl.: bf. sfzérara.

Vändskivan: p^hoöf^h, som i Svartbyn
 heter p^hoöf^h, sen s. g. of. bf. p^hoöf^hla-
 p^hoöf^hta; pl.: bf. p^hoöf^hten (hissa).

Äsen i åkerployen behöver sj
 vara krökt såsom i morden

Bile: bild m. s. g. of; bf. bildn; pl.: bf. billda.

Under själva ployen gav en trä

Landsmålsarkivet Uppsala 9965
 Konrad Brännman, 1936. ÖVERKALIX
 NB.
 Frgl. 27

motsvarande bömmen i milden
 stora kallas: bögen m. s. y. obf; bf. =;
 pl. =; bf. bögena 'bätten'.

Plog av nyare typ, "fabriksplog", kallas
 velt⁴ och pto^o. Den första fabriks-
 plojen^u kom till socknen för omkring
 40-45 år sedan.

Vid omläggning av gamla
 vallar har man fört kört med
 en rist för att skära upp spår
 i torven. Denna rist: rist var
 huggad och bestod av en äs
 och som den ibland blev kallad:
 ristre: 'ristträet' samt handtag och
 kniv. Någon anordning för avstånd-
 inställning hade man ej. fig. 21.

⁴ m. s. y. obf. velt; bf. veltⁿ; pl. =; bf. velta. Stöploga
 med 'velt' = velt; velt^o; velt^e

Seo sammåna namnet på her
 är: hērev femst. og; of. hērra, st. =,
 of. hērvon. sū harva: hērev; herve,
 herve.

Huruvida pinnharven: pinnharv fig. 22.
 är äldre än gravharven: gravharv^{*)}
 är omöjligt att få fram svar om
 åldringar minnas bägge såsom sam-
 måna. En slags kvistharv har
 man haft, vilken använts för att
 hejka upp svälen på ångor och
 lindor. Den var helt utskott en
 gran- eller yvir lantopp på vilken
 man stympat grenarna samt
 i toppen anbragt en lykka för
 att angöra draganordningen.
 fig. 8. Pinnharven fig. 22. har ej
 varit gjord så att delarna varit

*) Se text om gravharv på bladet för beskrivningen

sinsemellan rörliga. Senna har
 her man använt vid jordens
 harvning före och efter sådden
 Gravharv fig. 23. har använts vid
 träddning av jorden samt ofta
 som en slays skumploj.

Rueharv: rueharver
 fig. 24. är ej så gammal (omkr. 40 år). I
 regel var den hemgjord. Rueharven
 användes för sönderkörning av torv
 vid omläggning av vallar.

Väet: håssfok - håssfok. m. s. of. f.
 of. håssfoken, pl. =; of. håssfoka. fig. 25.

Väeten gjordes av en grov rotstock tygn
 ur en torr furu. Vanligtvis bestod väeten
 av en stock utan slavor och band.
 dock har det förekommit, att man
 haft en två-delad väet med band av

bliven gran såsom på tunnor. Nälen, som
indrivits i staken, var fäst direkt
vid stackarna. En bräda, över staken
gjorde till sittbräda

Under vintern förvaras åker-
bruksredskapen i sin redskapshäls,
om man hade sin dylikt, skjut
i rian.

Höst- och vårplöjning.

Ordet äger m. sg. obf; bf. äger; pl.; bf. ägra och ägera
äker betyder: 1. åker där man sår korn
2. odlad mark: en hövding äger 'han har
vida fält odlad mark. Här kan man istället
för äger använda: ibi jöot 'öppen jord'. en höv
müts ibi jöot 'han har mycket öppen
(odlad) jord'. Här infästas ordet
äger = ibi jöot = all odlad jord. müts ibi
jöot = mütsen äger = såväl vallar som kornåker m. m.

3. Inu ägro 'i åkern' d.v.s. den odlade
mark, som är inom byahagen ~~stätt~~
(gårdsgård runt byn). Kræiga jera
inu ägro 'djuren äro inom byahagen
på ägorna! lät kræiga ger inu ägro 'lät
djuren gå (ou beta) på in ägorna!'

inu ha" eller inu ägerhäna 'inon i hagen
eller inom åkerhagen' betecknar hela
området, som gårdsgården, som inhägnar
byn, omfattar, såväl tegar som tontes
bränderna i byn hade alla sina hus
inu ägerhäna. Backstugusittare
hade sina stugor äpta ha, ~~väl~~
äpta ägerhäna 'utan för ~!'

En jäco mellan disse kallas:

tär fem. sg. of.; bf. tärja; pl.: bf. tärjen
'teq'. Lindor = vassar kallas treir neutr.

sg. of.; bf. tréire; pl.: bf. tréira.
*denne träd utdöt med ino och -lat sa?

Plöja: För plöjde man i åkern
 utan vände jorden med spade. spära:
 först och körde därefter med mild
 spära ägen; mild ägen. Då så
 åkerplozen kom i bruk behöfde man
 ej spada och köra med mild utan
 all luckring gjordes med plozen och
 nu kallas arbetet: plöja om ägen
 'ploza om åkern: vält ägen blev ut-
 trycket, då man började köpa
 'vältar' fabriksplozar. vält, vältte
 vältte uttrycker nu ären arbete
 med de ännu allmänna åker-
 plozarna. Vid ombyggnad av vagnar
 till åker användes ordet rist; riste;
 riste. Det allmänna uttrycket
 för jordens bearbetning med kör-
 redskap är: fyra jötra 'köra jorden'

Landsmålsarkivet Uppsala 9965
 Konrad Brännman. 1936. ÖVERKALIX

NB.
 Frgl. 27

Höstplöjning har ej förekommit i äldre tider. För 40 år sedan var höstplöjning alldeles okänt. Då plöjdes endast under våren. Men under våren plöja och göra jorden klar för sådd kallas: vöörändzéra; vöörändzöot; vöörändzöot. Tidur för detta arbete: vöörön fem. s. obf.; of. vööröna; of. vöörönen

Vid plöjning användes endast en häst liksom vid allt annat arbete. - I regel fanns endast en häst på var gård. - Endast en man vid plöjen.

Vid omläggning av vall till åker ristade man jöre plöjen. Man var då två man en könde den andre stöjde. Nu lägga om vall till åker eller plöja till område första gången kallas: rist; riste; riste

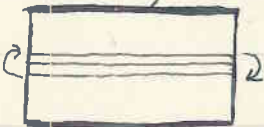
Sedan ett område plöjts eller ristats
 färdigt spadade man renarna och
 hörnen, detta kallades spåra-omkrägg
 1/4 hr. om dagen ansågs vara ett gott
 dagverke vid plöjning. Vid plöjning
 och ristning lejde man säcken,
 men ofta gjorde man arbetsbyte:
 ärbesböt nunt. 2. obf. ännu ärbesböt (innan skä).
 Ett plöja en föra: plöo-, velt-, rist i
 för. för fem. 2. obf.; bf. föra; plöf. föra
 bf. förana 'den rännan där plöjen
 gått fram, men även exklusiva den jord,
 som lösskurits.' ~~ett för 2. obf. 2. obf. 2. obf.~~
~~plöf. föra~~ ett med för beteckna
 föran och den lösskurda jordskivan
 anses av bönderna såsom en
 modärnit och orikligt. För en beteckna
 jordskivan har man: tillt fem. 2. obf.

bf. tillsta; pl.; bf. tillsten.

tegläggning.

Man plöjde en fält växelvis samman
 och sönder. Så plöja en fält samman:
 velt rökop är, så man varit på teggen
 låter två litor fälta samman rest
 vanandra. :

Vid sådan plöggning

vändes medsols. Så plöja sönder
 plöja sönder, velt sönder är, så
 man vid renen börjar och fårer
 tictorna ut mot kanten samt vänder
 motsols. Ryggen, som uppstår vid
 kappfällning kallas: ryg m. s. of. Näst
 namn för dalen vid sönder plöggning
 finnes ej:

trädesbruk och gödsling.

Vid trefälten, då mycket spräs vuxit

har man lätit åkern tråda sig:
 tréer ågey. En jord som under sommaren
 ligger i tråda kallas tréishoj
 tréer neut. sg. obj; bf. tréire; pl.; bf. tréira
 kallas vallar, som man får på så
 vis, att man lätit åkern tråda sig
 samt bröjat på det naturliga gräs, som
 växer upp. En sådan vall kan man
 ha många år. Många gårdar åga
 endast dylika vallar. Det hör som
 fås på en dylikt ång kallas: tréishoje.
 Trådan kördes så snart som
 ogräs vullit upp.

Samband med trädning
 rensades åkern från rötter
 och stenar. Rötterna brändes
 och stenarna lades i rösen.
 röis fem. sg. obj; bf. röisa; pl.; bf. röisen.

Man dikade förträddvis under
håsten, mer säccan under sommaren.

Väntensura platsar på åkern kallas
söan m. sg. ~~of~~ bf. Härn: sigozoot 'blandad per- och
dyjord. Sin gräva diken: dēik; dēike;
dēike. Diken lades med 8-10 famnar
mellanrum (1 famn = 180 cm.); djup omkr.
1 aln (1 aln = 60 cm.); bredd i dagen 6 kvarter
(1 kvarter = 15 cm). Vid dikning hade
man i vanligt fall lēt fallis. Drys-
penningen var 75 öre - 1 kr om dagen.

Namn på olika moment vid
dikning.

staka op dēika 'spära diket'
fem. sg. of. dēik; bf. dēika; pl. of. dēiken.
De snören, som användes vid dikning
dēiksnör neutr. sg. of. bf. dēiksnöre
pl. of. dēiksnöra

Nu taya bort torven: fra torven 'flå
bort torven. Nu gräva bort jorden ur
dike: spåra op dāika 'spada upp
dike. Nu taya botten: ta op
bögen 'taya upp botten:

Nu jämna av kanterna och
botten: sziöd a jam 'skjuta hem
jäm.

Likesskanten i dagen: ren fem.
sg. of; bf rena; pl. rena; bf renana.

Nu rånna gamla diken: rånns
dāika 'rånna diken.

Likessrensens bredd varierade
mellan 30-60 cm.

Olika diken: grav 'grav' stort avlopps-
dike, som upptar vatten från två dikes-
system. Ågerdāik 'åkerdike' dike
som skiljer åt tegar.

Täckdiken äro rätt nya inom
dessa omräde: tēkdēk fem. sg. obf.

Den uppskötade dikesvallan
spreds för hand med harka, räpsa
smer spade utåt åkern samt
böides sönder med harv och plog.

Länga igen gamla diken:

fē ad dēkka 'fylla igen diket.'

Enä fem på diket: dēktit stōk,
motsatsen: dēbit ~'

Broar över diken gjordes av trä,
mera sällan stentrummor.

Förjande namn för trävirket i bron
as m. sg. obf. 'ās' av rundtimmer.

tēk fem. sg. obf.; hf tēlga; pl. =; hf tēlgen
'tēlga' av klivet timmer.

Lōda åkrarna:

big äger 'gōlsla ~' hīna jere bigt

'här är åkeru gödselad' motsatsen:

ägen ger skräin - skräyn. Svän

ägen ger mēr - mēir. skräne 'skrumpen'

Substantivet, som betecknar gödsel,
är: dōindz fem. sg. obj; bf dōindza

Olika slag av gödsel:

kōa-dōindza 'kögödsel'

stäl₂fzēt 'hästgödsel' m. sg. obj. fzēt; bf fzēt₂; pl-

färzfzēt 'färgödsel' bf fzēta

fzēt m. sg. obj; bf fzēt₂; pl-; bf fzēta 'kättē'

Färgödsel anses särskilt lämplig
för potatislandet.

Gödseln utåskales med gravris:

dorg: och torv.

Gödselkörning:

fzjiv dōindza 'köra gödsel'

Gödsel kördes med släda och kory ~~fzj~~

dōindz slēra 'gödselsläda'

m. sg. obj. slära; bf. släran; pl. = bf. slära
'släda.

döjndz bötk 'dymnbalk = korg'

fem. sg. obj. bötk; bf. bötkä; pl.; bf. bötken.

Gödselstäck: döjndz kes fem. sg. obj.
bf. döjndz kesä; pl.; bf. döjndz kesen.

Gödselvattnen tinvaratogs y; men urinen
från ladugården. Urinen här kallas
el m. sg. obj; bf. eln. Gropan, som man
gräpt under ladugårdsgolvet, kallas
elär m. sg. obj; bf. elär; pl.; bf. elära.

Urinen kördes ut på åkern om
hösten på första snön samt ibland
på våren under våranden. Den
kördes i en sluten lår som kallas
elär fem. sg. obj; bf. elära; pl.; bf. elären.

Til körning med kärra användes en
sk. vickflaka 'vick flacket' en par hjul

samt sex laster bakre sidan i konjen
lösttagbar.

Stå lasta gödsel: leg ~~o~~ på ~
lägga på gödsel. För var det bevinuomas
på gården arbete på lasta på gödsel.

Man har vid gödselutskrivande på
vintern för lagt gödseln i små hopar
runt tegarna. Ett lass i var hop.

Senare har man börjat lägga gödseln
i en stor hög på var teg. Skycket länge
sen har man spritt ut gödseln på snön,
i senare tid ej.

Sto gemensamma namnet för
vår arbetet på åkern är som förut
nämnts vårandzira; subst.
vårona. vi vår häim både flätningen
i ~~träs~~ träs da o vårandzirat
vi vår hemma från flätningen i

tre dagar och 'våravgjorde'.

Höstsådd har förekommit
ytterst sällan.

Uvädet kallas: seir fam. sy. off;
bf. seira. kopsseir 'sädskorn';
pötaderveir 'potatis-'

På fjällen har man ej såu kom
i andraut fan, än de våren varit sen
och man tvingats därtill för att
hinna ~~för~~ ^{tid} ~~den~~ ^{för} fjällen
mogen. Säden skedd
såväl direkt på färan utan förbering,
som på havavgjord. Vid bägge sätten
har man harvat efter sådden, först
med räpsa för hand, sedan med pinn.
harv, då dessa blevo orenant an-
vända. Om den förberedande harvingen
har man sagt: krops e jämt.
Om man har haft tungång ten

flera stugor harvar så har man
 först före sådden använt rullharv
 samt efter pinnharv. Efter den
 förberedande harvingen har man
 för hand rensat begen från sten samt
 hackat sönder torv och kokor
 bräna har varit kvinnornas arbete.

Låningstid och märken.

En björklövst spricker ut och renar
 grönska skan man så. Lånings-
 tiden har infallit mellan Erik och
 första veckan i juni beror på
 hur tidig våren är. See sådd skedd
 på kvällen, helst i kigt väder.

Vårdinnan skulle också så.

Före arbetets början kläddes hon
 sig i rena kläder, helst kyrkokläder
 samt vit huvudduk. Husbonden såg

flera stugs harvar så har man
 först före sådden råvård rullharv
 samt efter pinnharv. Efter den
 förberedande harvningen har man
 för hand rensat lagan från sten samt
 hakat sönder torv och kokor
 bräa har varit kvinnornas arbete.

Låningstid och märken.

En björklövst spricker ut och renar
 grönska skan man så. Lånings-
 tiden har infallit mellan Erik och
 första veckan i juni beror på
 hur tidig våren är. See sådd skedd
 på kvällen, helst i kigt väder.

Vårdinnan skulle också så.

Före arbetets början kläddes hon
 sig i rena kläder, helst kyrkokläder
 samt vit huvudduk. Husbonden så

på åkerrenen, även han söndags-
 klädd i vita skjortärmor och åsög
 värdinnans arbete. Hon sådde med
 en hand och på andra armen bar
 hon en korg med utsäde. Utsädet bars
 i säckar ut och såres på åker-
 renarna. Korgen eller sädeskäppan:
 sieskore m.sg. obf.; bf. sieskoryn, pt. =
 bf. sieskorya fig. Den bars på ena
 armen. Med foten eller en käpp
 drog man upp linjer över åkern.
 Styckena mellan dessa linjer voro
 6-8 steg breda och kallades: vöorn
 m.sg. obf.; bf. vöorn, pt. =; bf. vöornina
 Dessa stycken besåddes fram och
 tillbaka. Nu så en sådant stycke:
 så en vöorn.

Fläckar, som uppst^o

på fältet på grund av tjäle, kallas
tjälbränt. tjäl m. s. v. of, of tjäl

Som ovan nämnts ber säden
myllats ned (s. 32) efter säden.

Arbetsordningen under vårarbetet
var följande: vid 3-4 tiden på morgonen
började arbetet, vid 7 tiden åt man:
mörjan = "äta mörjan", så fortsattes
arbetet till framåt kl. 12, då
man åt middag: "äta midtiden"
Efter middagen vilade man en tim-
me: ~~stod~~ stö (s) er 'hjälpe omkall
sig! Så i arbete igen till kl. 5-6
då man fick ett mellansmål:
äptavey 'aftonvard', som bestod av
fisk, bröd och fjöckenmjölk eller
fil. Klokan 8 fick man kvällsmat
kvälse. Efter kvällsmaten håll man

i så länge man orkade.

Efter söden fram mest hö-
anden hade man en ledig tid,
då man sysslade med lite av varje
såsom iordningställande av slätter-
don, gjärning av vinterkördon m.m.
Sätta potatis: sätta potatdrän
Drena skedde i sängar av ca. 1 eld
bredd med spade seer med en
grov pinne. potatdrän sätta 'Sätt
potatis: trädgårdstoppas panna
ej och följabeklygen såddes i trädgårds
frön.

Älsä den 26 nov. 1936

Konrad Brännman

Landsmålsarkivet Uppsala 9965
Konrad Brännman, 1936. ÖVERKALIX
NB.
Frgl. 27

Fig 3

Ratyxor

27

a

b.

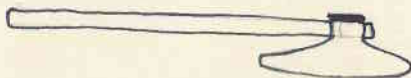

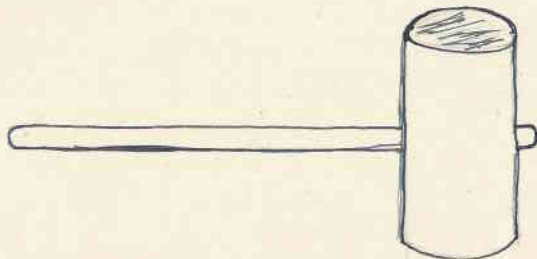
Fig 2.

Röjningsyxa.

Klubba för krossning av jordkokor.

Fig 4

Flåhacka

Fig 3.a

Jordyx

Fig 1.b

Hacka.

89

Fig. 5.

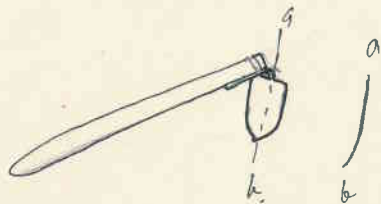

Fig. 6.

Mosshacka

Fig. 7.

Kratta.

Fig. 8 B. lör sen vik eller lon

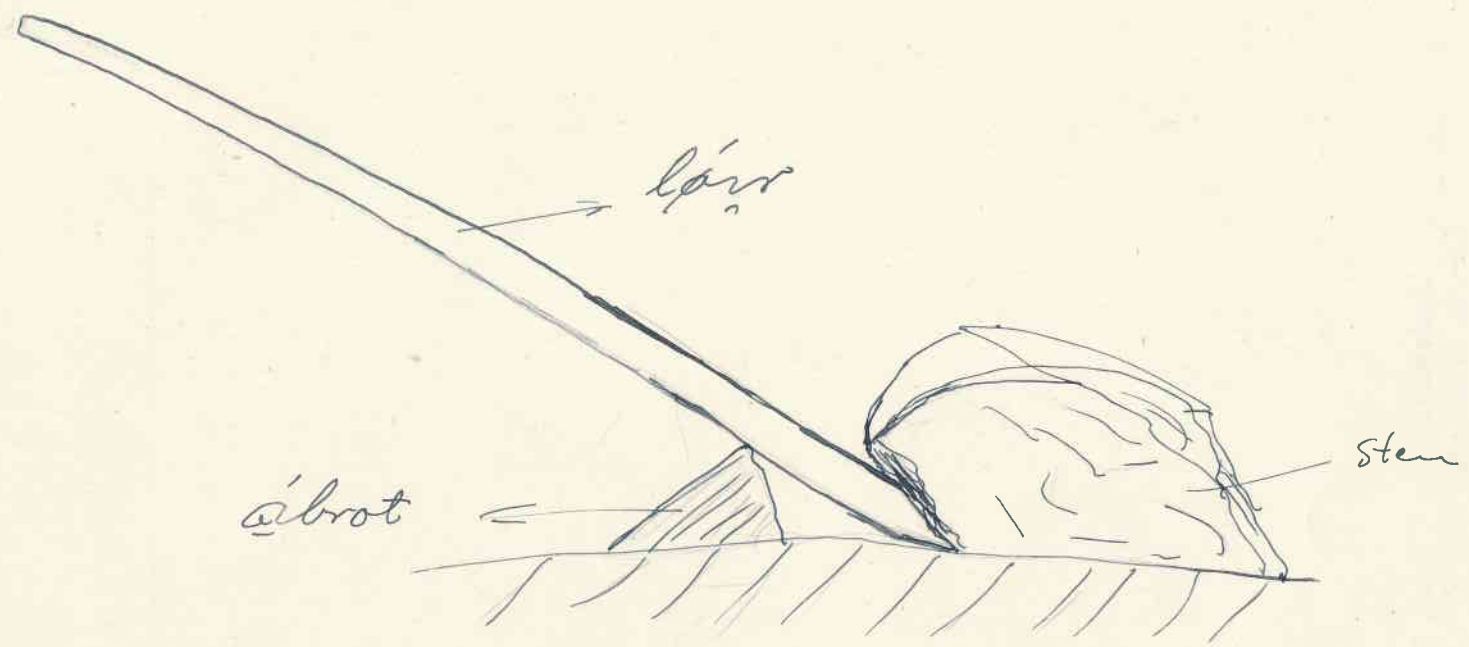

Fig. 8.

Gran avsedd till ångsharr.

41

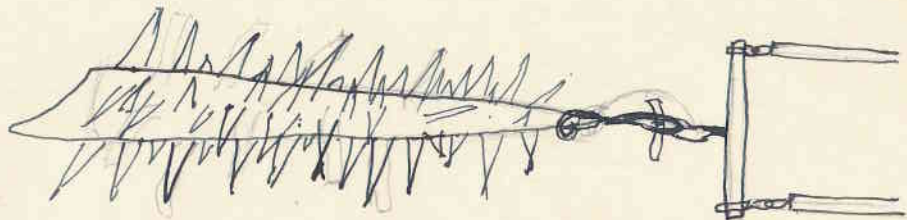
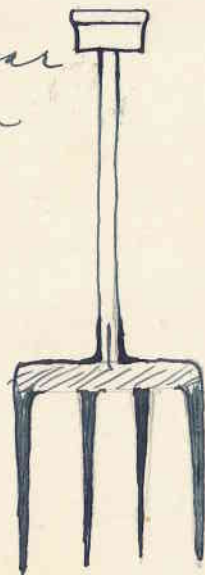

Fig. 9. Gaffel.

Man hade gafflar
av såväl järn
som trä.

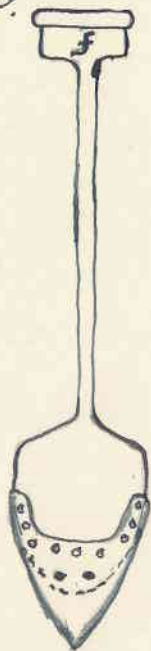

Besuttom har köttgrya
funnits; de upptäckningar
om släteser.

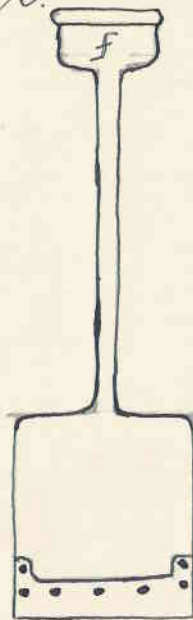
Spade och skovel

42

Fig 10. a.

b.

F bomärke.

Rede.

Fig. 11.

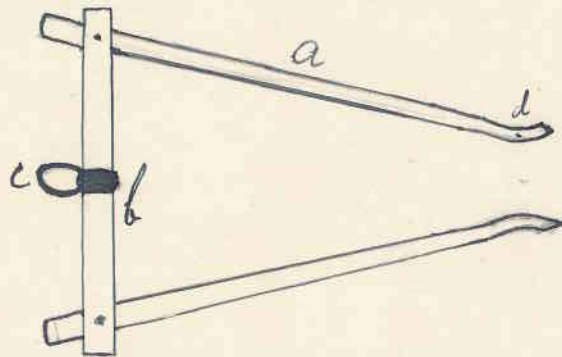

Fig. 13.

Fig. 12.

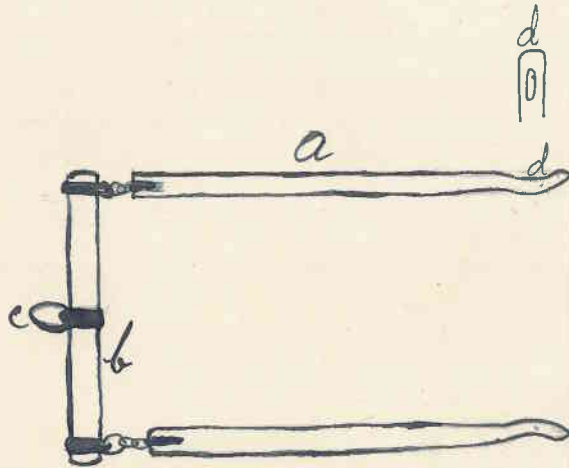

Fig. 14.

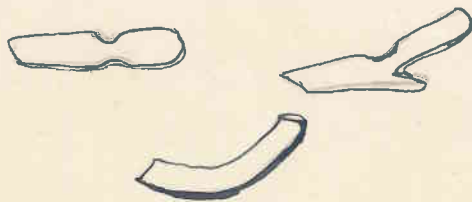
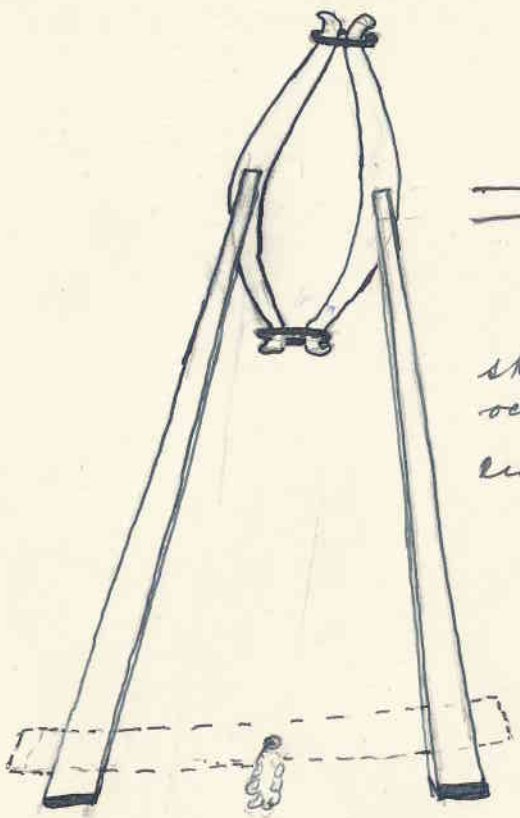

Fig. 15.

klämtråv

skakala genom loken
 och göres fast med
 en vidja länk.

Fig. 16.

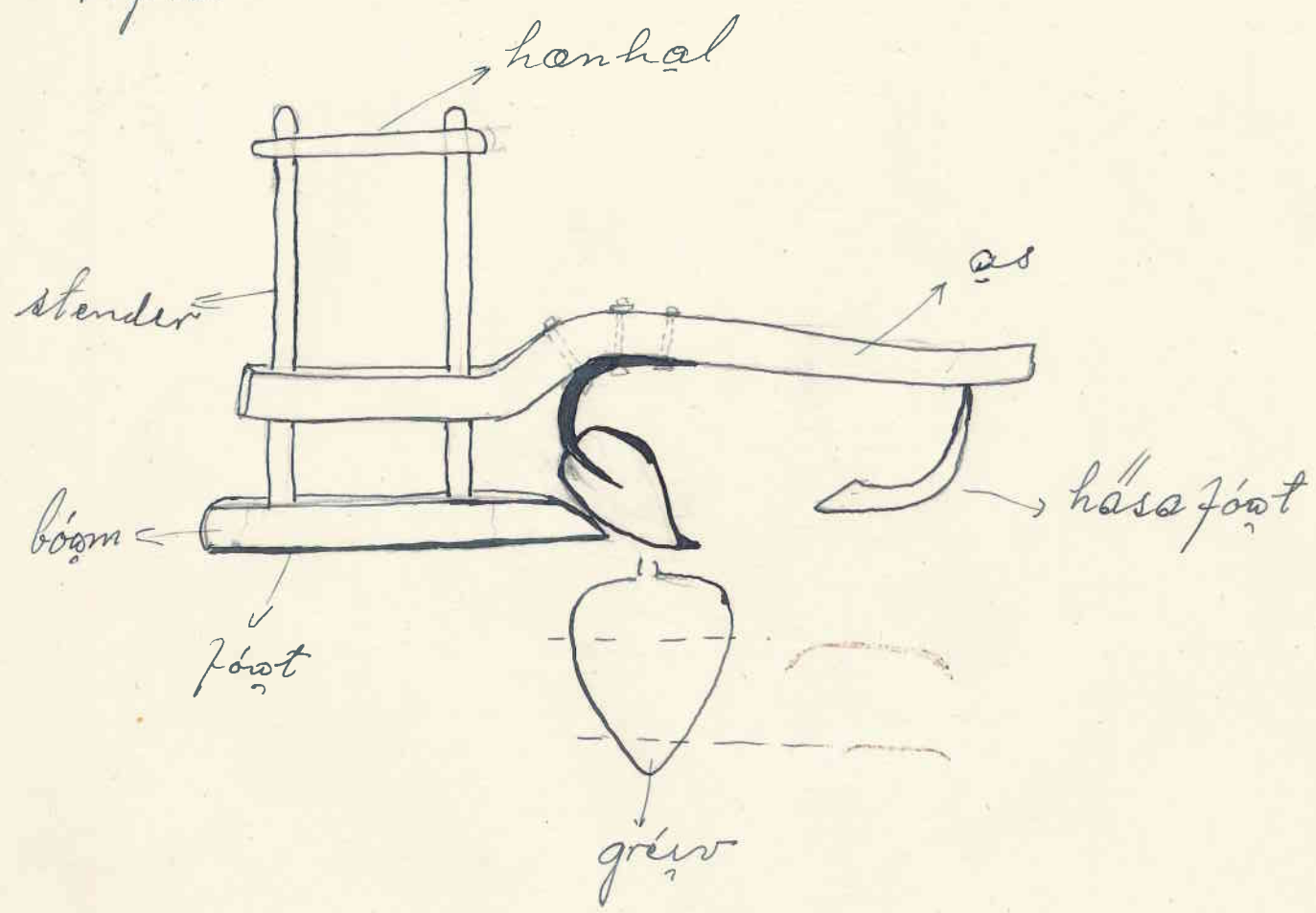
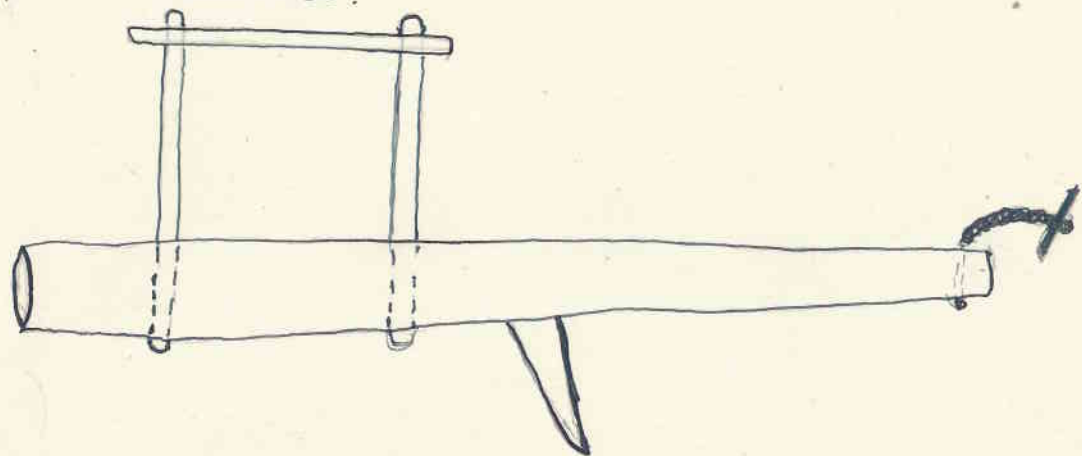

Fig. 17 mild.

18.

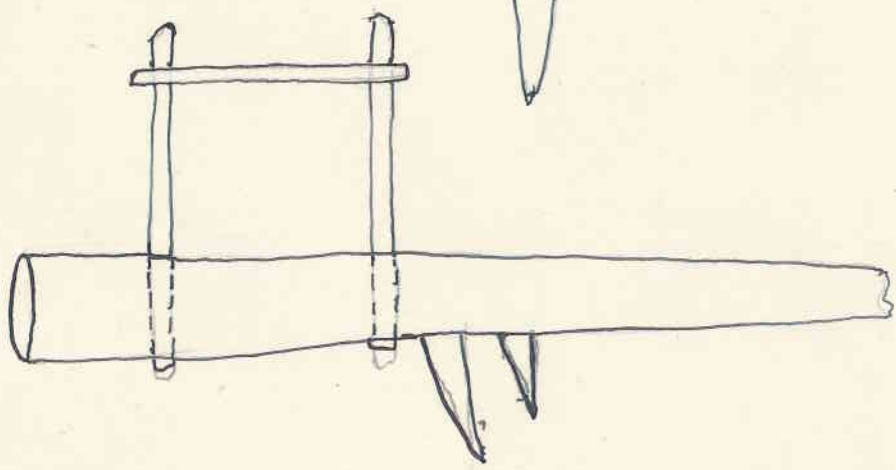

Fig. 19.

47

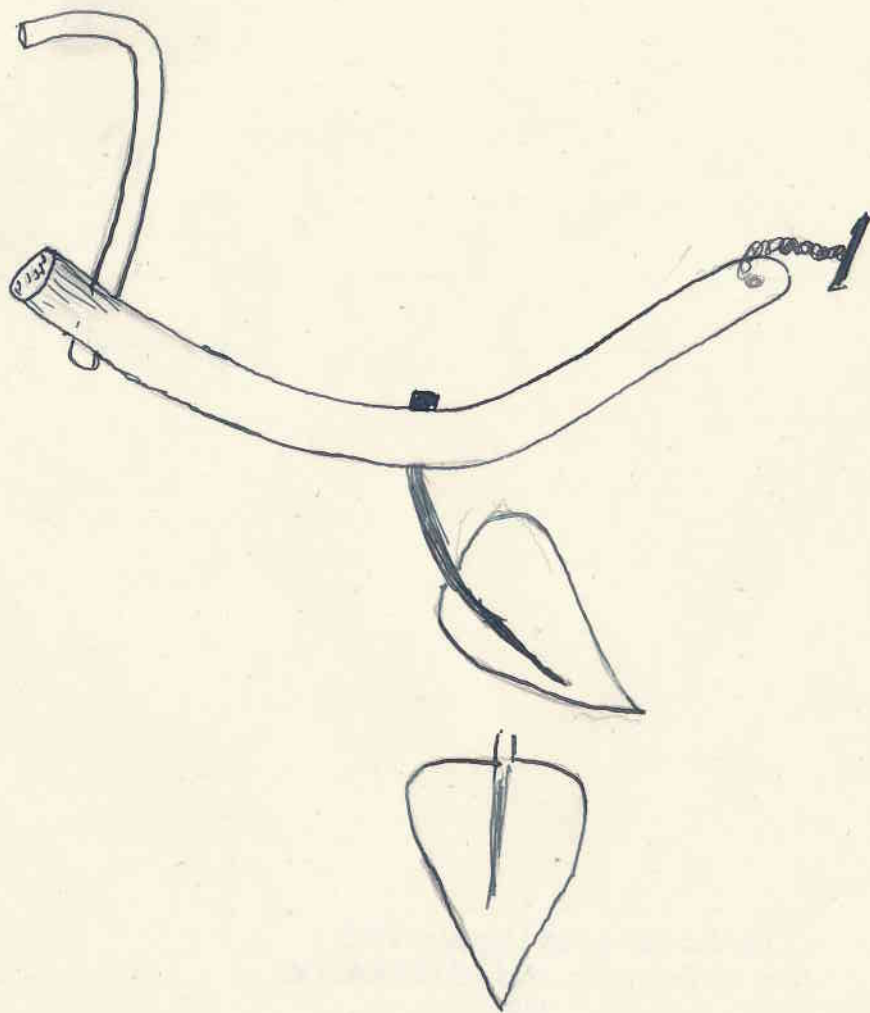
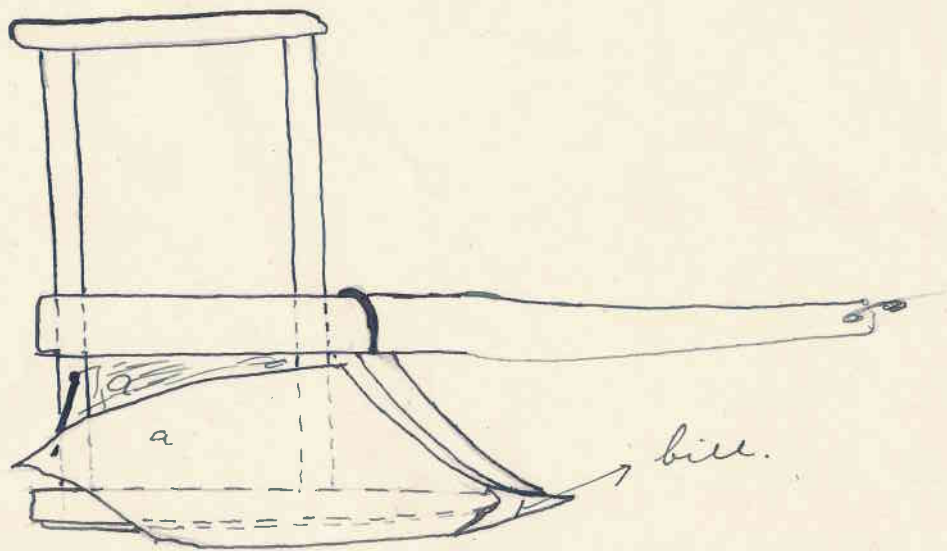

Fig. 20.

Skerplog.

48

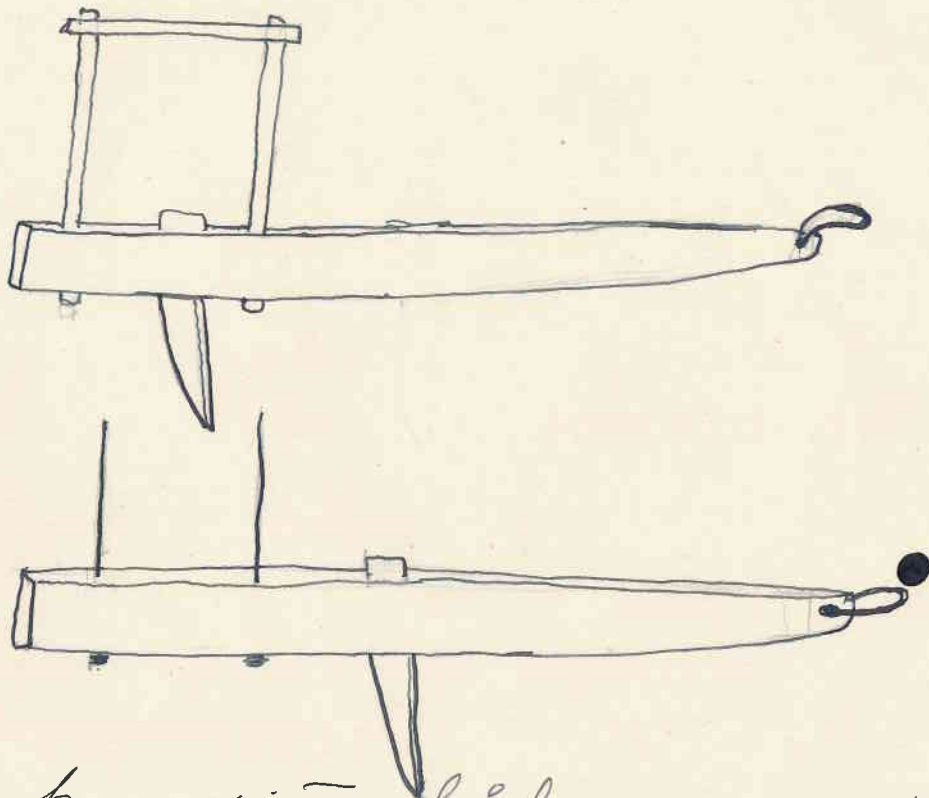

a) mellanrummet mellan stolparna är
öppet utan en plåt eller plåtskoda bräder
är såu mellan dem såsom en vägg.

Fig. 21.

Rist.

49

Kniven kan sitta både mellan ständarna
och framför dessa.

Fig. 22.

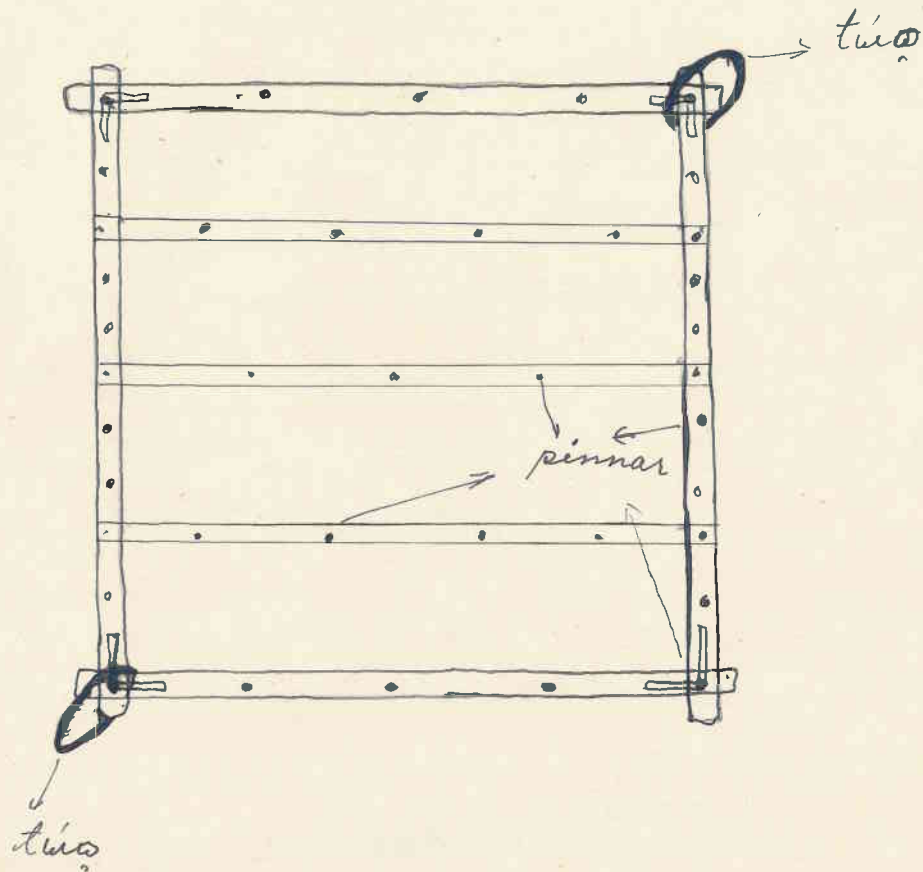
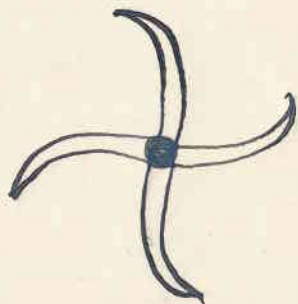
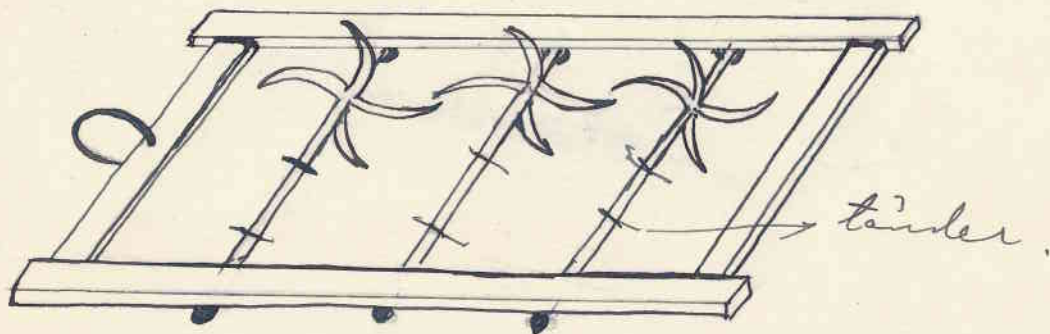
Pinnharv.

Fig. 24.

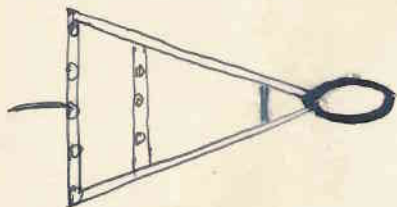
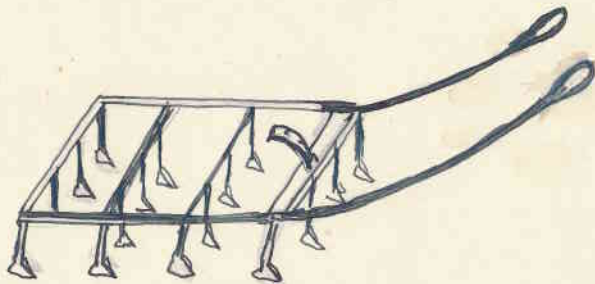
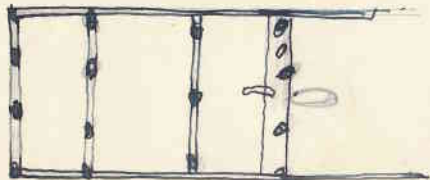
Pullcharv.

51

Tänderna äro stumt fastsidda
vid stänger, som rullar i lytkor
fastsidda vid rammen.

Fig. 23.

Gravharv. (se text på omstående
sida)

Gravharv: äldsta nämnet är grävven
m. sy. ofv. grävven, bf. grävven, pt., bf. grävven.
Man hade gravharvar av olika modeller
H-kantiga, triangelformiga samt rektangul-
lära med stumma fastgjorda dröjanordningar

Kompl. ten sid.
17-18 i uppt.

Landsmålsarkivet Uppsala 9965
Konrad Brännman, 1936. ÖVERKALIX
NB.
Frgl. 27

Landsmålsarkivet Uppsala. 9965
Konrad Brännman 1936. ÖVERKALIX
NB.

Fig. 25.

Vält.

53

